

zamjerke prvom izdanju, posebice onaj o nedostatku valoriziranja mora kao zasebnog kompleksa uz obalu i otoke. U drugom je izdanju nešto je više pažnje posvećeno i zaleđu koje se od najstarijih vremena s obalnim prostorom nadopunjavalo, isprepletalo i prožimalo.

Ova sinteza povijesti predantičkog i antičkog urbanog naslijeđa jadranskog priobalja i njegovog prirodnog zaleđa, doista je kapitalno djelo koje zauzima posebno mjesto u hrvatskoj historiografiji. Ono će zasigurno biti podstrek i solidno polazište za dalja istraživanja različitih problema terminologije vezane uz gradogradnju predantičkog i antičkog doba, procesa nastanka, transformacije ili nestanka urbanih cjelina na čitavom hrvatskom povijesnom prostoru te brojnih drugih problema antičkog kulturnog naslijeđa. Posebnost se krije i u cjelovitosti pristupa problemu povijesti urbanih naselja. Autor ne posvećuje pažnju samo opisu i rekonstrukciji gradova, umijeću građenja te urbanističkim problemima već se bavi i složenim problemima društvenog i gospodarskog razvoja gradskih društava. Razvitak grada u njegovom društvenom, političkom, kulturnom i gospodarskom kontekstu, odnos grada i zaleđa, grada i sela, gradskog i seoskog stanovništva, te brojni drugi aspekti povijesnog razvoja urbaniteta jadranskog prostora, samo su neki od dijelova koji se skladno uklapaju u cjelinu ove knjige. Izuzetno važan dio ove knjige, gotovo jezgru, predstavljaju autorova terenska istraživanja urbanog tkiva antičkog Zadra (*Iader*), u vremenu nakon 2. svjetskog rata. Arheološka istraživanja, tijekom obnove razorenog grada, bila je prilika kakva se rijetko kojem arheologu može pružiti. Naša je struka imala sreću da su okolnosti ovdje dovele upravo ovog povjesničara i arheologa, koji je istodobno istraživao i promišljao.

Knjiga Antički grad na istočnom Jadranu sretan je spoj teorijskog promišljanja i konkretnog istraživačkog rada. Kao takvo, ono može biti primjerom i uzorom. Zato će i

budući naraštaji studenata povijesti, arheologije, arhitekture, povijesti umjetnost i drugih struka, učiti temelje struke na doista vrijednom djelu. Osim toga, ona će ostati temeljem svih budućih istraživanja razvitka ne samo urbanih naselja, već i općenito odnosa pretpovijesnih naselja i njihove eventualne transformacije u kasnijim razdobljima. Pažnja je ovdje posvećena prije svega kontinuitetu, ali istodobno i diskontinuitetu, prekidu, razaranjima. Ono što ostavlja dojam jest da ova knjiga, bez obzira na činjenicu što je nastala prije više od četvrt stoljeća i dalje zrači svježinom i snagom.

Zato sam siguran da će biti često korištena i da će se o njoj još mnogo pisati i govoriti. Ovaj prikaz zato i nije kritički esej niti recenzija u pravom smislu, već poziv svakom čitatelju da se upusti u otkrivanje našeg urbanističkog blaga. Istodobno, ovo je i poziv na raspravu i dijalog, kako u stručnoj publicistici tako i u čitavoj javnosti.

Boris Olujić

ZRINKA NIKOLIĆ ROĐACI I BLIŽNJI

MATICA HRVATSKA, ZAGREB 2003.

Knjiga "Rođaci i bližnji – dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku" Zrinke Nikolić, asistentice na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, četvrti je naslov u nizu "Povijesne knjižnice" Matice hrvatske (ur. Ivica Prlander). Knjiga je izdana u Zagrebu krajem 2003. godine, a nastala je na temelju dvaju magistarskih radova koje je autorica obranila na Odsjeku srednjovjekovnih studija na Central European University u Budimpešti 1997. i na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu 1999. godine.

U ovoj opsežnoj studiji, čiji predmet istraživanja predstavljaju članovi najuglednijih i najbogatijih obitelji, osobito zadarskih, koje su u onodobnim gradskim zajednicama

zauzimale najviše položaje (priori, suci, tribuni, a nerijetko i biskupi), preklapaju se dva znanstvena područja: hrvatska povijest ranog srednjeg vijeka te povijest društva i obitelji.

Knjiga je strukturirana u sedam glavnih poglavlja, uključujući uvod, zaključak i dodatak o izvorima i historiografiji. U "Uvodu" (str. 9 – 19) autorica distingvira značenje pojma plemstva (patricijata) kroz razdoblja, ističući pritom da je u razdoblju ranog srednjeg vijeka, koje je predmet interesa same knjige, još uvijek riječ o isključivo društveno određenoj skupini (protopatricijat), za razliku od pravno određene i staleški zatvorene grupe iz kasnijih razdoblja. Nadalje determinira pojam ranosrednjovjekovne Dalmacije u prostornom smislu, ali i stanovnike dalmatinskih gradova – ne isključivo kao Romane (Latine), kako ih se naziva u izvorima, ili kao Hrvate, nego kao građane svojih gradova.

U poglavlju naslovljenom "Obiteljska struktura dalmatinskog gradskog plemstva" (str. 20 – 88) kroz nekoliko se podpoglavlja progovara o identifikaciji pojedinca u javnosti kroz obiteljske veze (popraćeno shematskim prikazima obiteljskih struktura), o načinima i obrascima nasljeđivanja imena kroz generacije, odnosima između muških i ženskih članova obitelji (s naglaskom na bračnoj vezi muža i žene te problemima nasljedstva i prijenosa imovine) te svijesti samih plemića o trajanju njihovih obitelji.

Prema mišljenju autorice upravo je obitelj osnova za sve ostale oblike zajednica, i kao takva se nalazi u samom središtu interesa. Pažnja je također usmjerena i na samog pojedinca, njegov položaj unutar obitelji i izražavanje identiteta u javnosti kroz rodbinske veze. Na kraju poglavlja dan je i kratki osvrt na pojam i karakter kućanstva gradske elite ranosrednjovjekovnih dalmatinskih gradova.

Poglavlje "Veze dalmatinskog gradskog plemstva s institucijama crkvene i svjetovne vlasti" (str. 89 – 190) opsegom je najveće i kao takvo zauzima središnje mjesto. U njemu

autorica opsežno razmatra odnos gradskog plemstva dalmatinskih gradova prema samostanima, budući da su veze gradskog plemstva i samostana kroz deseto i jedanaesto stoljeće bile vrlo bliske i intenzivne. Tome u prilog govori i činjenica da je najveći broj izvora za razdoblje koje knjiga pokriva sačuvan upravo u samostanskim kartularima, a sami plemići najčešće se pojavljuju upravo u djelatnostima i događajima koji su neposredno vezani uz sam samostan (osnivanja, davanja darovnica i raznih privilegija, sudski sporovi...). Odvojeno se promatra odnos prema biskupima kao institucijama crkvene vlasti u gradovima, budući da je njihova najvažnija uloga, kako ističe autorica, bila sudjelovanje u događajima i odlukama koje su bile od presudnog značenja za samu zajednicu.

Veze i odnosi sa svjetovnim institucijama nešto su kompleksniji zbog složene političke prirode samog prostora. U složenost tih pitanja autorica ulazi samo u mjeri neophodnoj za ocrtavanje okvira odnosa dalmatinske gradske elite, kako s hrvatskim vladarima i velikašima s jedne, tako i s Bizantskim Carstvom i Mletačkom Republikom s druge strane. Zasebna podpoglavljia posvećena su međusobnim vezama i odnosima dalmatinskih gradova te podjeli vlasti unutar same gradske zajednice. Nakon analize utjecaja vanjskih čimbenika na život gradova autorica razmatra strukturu vlasti unutar dalmatinskih gradskih zajednica kao i participaciju u samoj vlasti i utjecaj na istu od strane gradskih uglednika.

Kroz poglavlje "Ekonomska djelatnost dalmatinskog gradskog plemstva" (str. 191 – 194) pažnja je usmjerena na osnovne izvore prihoda i bogatstva dalmatinskog patricijata, u prvom redu na poljoprivredne djelatnosti.

"Svakodnevni život dalmatinskog gradskog plemstva" (str. 195 – 199) posljednje je poglavlje prije zaključka i dodatka. U tom kratkom poglavlju ocrtano je ono malo što je iz izvora poznato o načinu i uvjetima života dalmatinske gradske elite ranosrednjovjekovnog razdoblja.

"Zaključak" (str. 200 – 202) daje kratak završni pogled na sve već rečeno i naglašava početak postupnog izdvajanja istaknutih obitelji u razdoblju ranog srednjeg vijeka kao začetak oblikovanja dalmatinskog gradskog plemstva u narednim stoljećima.

"Dodatak" (str. 203 – 208) predstavlja kratak osvrt na izvore i historiografiju vezane uz problem plemstva dalmatinskih gradova u ranom srednjem vijeku.

Od priloga knjiga donosi genealogije obitelji zadarskih "Madijevaca", "Sega" i obitelji priora Andrije te splitskih Gumaya i "Prestancijevaca" (str. 209 – 212), dvije fotografije, četiri shematska prikaza te bibliografiju (str. 213 – 228) i kazalo imena (str. 229 – 239).

Knjiga "Rođaci i bližnji" nesumnjivo je vrijedan doprinos proučavanju ranosrednjovjekovne hrvatske povijesti, a osobito proučavanju problema dalmatinskog gradskog plemstva u rečenom razdoblju, budući da se historiografija ovim problemom nije mnogo bavila i samo je područje relativno slabo istraženo. Tim je veći značaj ove povijesno - komparativne studije kao jedine, uz iznimku nekih pravnih analiza obiteljskih odnosa Luje Margetića te rada Zdenke Janeković – Römer o obiteljskim odnosima u hrvatskom društvu u jedanaestom stoljeću, koja opširnije zahvaća sve najbitnije značajke života dalmatinske gradske elite ranosrednjovjekovnog razdoblja kao što su obiteljske strukture te veze i odnosi s institucijama crkvene i svjetovne vlasti.

Hrvoje Gržina

**DRAGOVAN ŠEPIĆ, HRVATSKI
POKRET U ISTRI U XIX. I NA
POČETKU XX. STOLJEĆA, KNJIGA
I., IZABRANA DJELA ISTARSKIH
AKADEMIKA I., RAČICE, BUZET, 2004.**

U nakladi izdavačkog poduzeća Reprezent iz Račica, Buzet, pokrenuta je nova biblioteka pod naslovom "Izabrana djela istarskih

akademika", čiji je glavni urednik akademik Petar Strčić. Knjiga, *Dragovan Šepić, Hrvatski pokret u Istri u XIX. i na početku XX. stoljeća*, prva je u nizu knjiga koje urednici namjeravaju objavljivati u ovoj seriji.

Knjiga je, dakle, posvećena životu i djelu istaknutog istarskog povjesničara i akademika Dragovana Šepića. Ovaj prvi svezak zapravo donosi izbor objavljenih radova, studija i članaka iz Šepićeva bogatog znanstvenog opusa, i to onih koji se vremenski prvi odnose na Istru.

Dragovan Šepić, porijeklom iz liburnijskog dijela Istre, rodio se 1907. godine u Buzetu, a umro je 1997. godine u Zagrebu. Taj Bužećanin, istaknuti diplomata, povjesničar, sveučilišni profesor i redovit član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti svojom je znanstvenom djelatnošću obilježio gotovo cijelo XX. stoljeće. I kako upravo akademik Petar Strčić u prdgovoru knjige (str. 5-6) kaže – time je trajno obilježio Istru i dao doprinos kreiranju hrvatske historiografije u njoj, ali i izvan nje, koja do 1945. godine u tim krajevima nije niti postojala.

O životu i djelu akademika Dragovana Šepića vrlo detaljan rad popraćen bilješkama donose akademici Hodimir Sirotković i Petar Strčić (str. 7-23). Oni u nekoliko cjelina opisuju političko i društveno ozračje u Istri iz vremena u kojem se oblikovao taj istaknuti hrvatski, istarski znanstveni i kulturni djelatnik. Donose crtice iz njegova života, školovanja, sudjelovanja u antifašističkoj borbi, djelovanja u poslijeratnim političkim državnim službama, diplomaciji, te naposljetku nakon njegovog prisilonog odlaska iz diplomatske službe, donose ustanove kulturno-društvenog karaktera u kojima on nastavlja svoj rad. Prvo u Glavnoj direkciji za primijenjenu umjetnost, pa u Zavodu za primijenjenu umjetnost, potom u Savjetu za nauku i kulturu Vlade FNRJ, te u saveznoj komisiji za veze s inozemstvom u Beogradu. Nakon toga dolazi u Zagreb, radi u Institutu za likovne umjetnosti JAZU, a konačno, od 1954. godine u Jadranskom institutu JAZU,

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LVI-LVII
ZAGREB 2003.-2004.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LVI-LVII, str.1-259, Zagreb 2003.-2004.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clío

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky